

DEĞİŞİMİN KAVRANMASI

[La perception du changement]

Birinci Konferans

Henri BERGSON, Oxford,

26 ve 27 Mayıs 1911'de Oxford Üniversitesi'nde Verilmiş Konferanslar

Çeviri: Prof. Dr. Erdem ÇİFTÇİ, Mersin
erdemciftci@mersin.edu.tr

Öncelikle kendi çatısı altında konuşma imkanı vermekle beni onurlandıran Oxford Üniversitesi'ne teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Oxford'u daima, Antik Çağ düşüncesinin sıcaklık ve ışığını dindarca bir sadakatle her neslin bir sonrakine aktardığı ender mabetlerden birisi olarak düşünmüşümdür. Ama bu Antik Çağ'a bağlılığın Üniversitenizin çok modern ve pek canlı olmasına mani olmadığını da biliyorum. Özellikle de felsefeyle ilgili olarak antik filozofların burada nasıl derinliğine ve özgün bir şekilde ele alındığını (daha geçenlerde seçkin hocalarınızdan birisi Platon'un idealar teorisinin yorumunu temel bakımlardan yenilemekte değil miydi?), öte yandan Oxford'un hakikatin doğasının iki uç kavranışıyla (bütüncül rasyonalizm ve pragmatizm) birlikte felsefi hareketin öncüsü olduğunu görmekten şaşkınlığa düşmüş durumdayım. Şimdi ile geçmişin bu işbirliği her alanda verimlidir: en çok da felsefede. Elbette bizim yapacak yeni bir şeyimiz var ve belki bunun farkına varılması

gereken zaman da gelip çatmıştır. Ama yeni olmak mutlaka devrimci olmak anlamına gelmez. Daha çok antikleri inceleyelim, onların düşünme tarzıyla hemhal olalım ve gücümüz yettiğinde şimdi aramızda yaşıyalardı onların da yapıyor olacağı şeyi yapmaya çalışalım. Bizim bilimimize alışsalar (yalnızca matematiğimize ya da fiziğimize değil, bu belki onların düşünme tarzlarını radikal bir şekilde değiştirmezdi, ama özellikle biyoloji ve psikolojimize) elde ettiklerinden çok daha farklı sonuçlara varırlardı. Burada, huzurunuzda incelemeye başlamış olduğum beni özel olarak ilgilendiren değişim meselesidir.

Bu meseleyi seçtim çünkü esas meselenin bu olduğunu sanıyorum; değişimin gerçekliğine ikna olursa, onu kavramak için çaba sarfedilse her şeyin basitleşeceğini düşünüyorum. Aşılmayacağını sandığımız güçlükler yok olacaktır. Yalnızca felsefe değil, kendi her günkü yaşantımız da kazançlı çıkar bundan-- şeylerin bizde bıraktığı izlenim ile zekamızın, duyusallığımızın ve irademizin onlara gösterdiği tepki-- belki de dönüşecek ve adeta başka biçime girecektir. Çünkü genellikle değişime bakıyor ama onu anlamıyoruz. Ondan bahsediyoruz ama onu düşünmüyoruz. Değişimin var olduğunu, her şeyin değiştiğini, onun eşyanın kendi yasası olduğunu söylüyor ve bunu habire tekrar ediyoruz ama bunlar sadece lafta; sanki değişim yokmuş gibi akıl yürütüyor, felsefe yapıyoruz. Değişimi düşünmek ve görmek için ortadan kaldırılması gereken önyargılar peçesi var; bunlardan bazıları spekülative felsefe tarafından yaratılmış ve yapay olup bazıları ise de sağduyu açısından doğaldır. İnanıyorum ki bu konuda anlaşarak üzerinde herkesin uzlaşabileceği ve birbiriyle işbirliği yapabileceği bir felsefe kurabileceğiz. Bu nedenle üzerinde bana şimdiden anlaşılmış görünen iki ya da üç noktayı belirlemek istiyorum (bu uzlaşma geri kalan konulara da yavaş yavaş yayılacaktır). İlk konferansımız değişimin kendisinden çok değişim görüşüne [l'intuition] bağlanacak bir felsefenin genel niteliklerine odaklanacaktır.

İşte herkesin üzerinde anlaşacağı bir nokta. Eğer duyuların ve bilincin sınırsız bir bir etki alanı olsaydı; eğer madde ve zihnin çifte doğrultusunda algı yetisi sonsuz olsaydı, ne kavramaya ne de akıl yürütmeye ihtiyacımız kalırdı. Algı verisi olmadığında kavrama daha da kötüdür ve akıl yürütme algının boşluklarını doldurmak ya da onun etki alanını genişletmek için yapılır. Soyut ve genel fikirlerin faydasını inkar etmiyorum-- kağıt paranın değerini inkar etmediğim gibi. Ama kağıt para nasıl bir altın vaadi ise¹, bir kavram da temsil ettiği muhtemel algılar

¹ Kağıt paranın sabit bir altına dönüştürülmesinin kabul edildiği uluslararası eski altın para sistemi [çn.]

dolayısıyla bir değer taşır. Elbette bir şeyin, bir özelliğin ya da bir durumun algısı söz konusu değildir yalnızca. Düşündükçe bir *hakikate* [vérité] dönüşen, bir düzeni, bir uyumu, daha genel olarak bir *gerçekliği* [réalité] kavrayabiliriz. Bu konuda hemfikir olduğumuzu söyleyebilirim. Gerçekten de en zekice bir araya getirilmiş kavramların, en ustaca kurgulanmış akıl yürütmelerin gerçekten kavranmış tek bir olguyla iskambil kağıdı gibi devrileceğini herkes görebilir. Aslında yetkin bir varlığın akıl yürütmeye, soyutlamaya ve genelleştirmeye gerek kalmadan her şeyi sezgisel olarak bileceğini kabul etmeye hazır olmayan bir metafizikçi ya da teolog yoktur. Öyleyse ilk noktada bir güçlük yok. İkincisinde daha da az olacaktır. O da şöyle: kendi algı yetilerimizin yetersizliği-- kavrama ve akıl yürütme yetilerimizce fark edilen bu yetersizlik-- felsefenin doğumuna sebep olan şeydir. Doktrinler tarihi buna tanıklık eder. Greklerin en eski düşünürlerinin kavramları, su, hava, ateş gibi duyuşsal elementlerin dönüşümüyle dolaysız duyumu tamamladığı için elbette algıya çok yakındı. Fakat Elea Okulu filozofları dönüşüm fikrini eleştirerek duyu verilerine bu denli yakın olmanın imkansızlığını gösterdiklerinde ya da gösterdiklerini sanır sanmaz, felsefe artık kendisini “duyu-üstü” bir dünyaya sürükleyen, şeyleri saf “idelarla” [idées] açıklayan bir yola giriyordu. Antik filozoflar için anlaşılır dünyanın duyularımızın ve bilincimizin kavradığı evrenin dışında ve üzerine konumlandığı doğrudur: algı yetilerimiz değişmez ve bengi İdeaların zamana ve mekana yansımış gölgelerini vermekteydi. Modernler içinse aksine, bu özler duyulur şeylerin temelleridirler; fenomenlerin onların yalnızca yüzeysel bir tabakası olduğu hakiki tözlerdirler. Ama antikler olsun, modernler olsun hepsi, felsefede kavramın algının yerine geçtiği konusunda uzlaşıyorlar. Hepsi duyularımızın ve bilincimizin yetersizliği yüzünden artık algısal olmayan zihin [l’esprit] yetisine, yani soyutlama, genelleştirme ve akıl yürütme işlevlerine başvuruyorlar.

Böylece ikinci nokta üzerinde uzlaşabileceğiz. Artık tartışmaya yol açmayacağını düşündüğüm üçüncü noktaya geliyorum.

Eğer felsefi yöntem böyleyse, bir bilimin var olması gibi sadece bir felsefe yoktur, olamaz. Aksine ne kadar orijinal düşünüre rastlarsak o kadar çok çeşitli felsefe olacaktır. Başka türlü nasıl olabilir ki? Bir kavram ne kadar soyut olursa olsun, kalkış noktası daima bir algıdadır. Zeka [l’intelligence] birleştirir ve ayırır; düzenler, bozar, koordine eder; yaratmaz. Ona bir madde gerekir ve bu madde ona ancak duyumlardan ya da bilinçten gelebilir. Gerçekliği saf

idealarla kuran ya da tamamlayan bir felsefe demek ki somut algılarımızın tümünün yerine, bunlardan hazırlanmış, inceltilmiş, damıtılmış böylelikle de soyut ve genel fikirlere dönüşmüş olanı geçirmekten ya da onları bu algılara katmaktan başka bir şey yapmayacaktır. Ama gerçekleştireceği bu imtiyazlı algının seçiminde daima keyfi bir şey kalacaktır; çünkü pozitif bilim farklı şeylerde tartışılmaz, ortak olan şeyleri, niceliği kendine ayırmıştır. Böylece her şeyin birbirine heterojen olduğu, parçanın bütünü keyfi değilse de tartışmalı bir düzenleme dışında asla temsil etmeyeceği bir nitelik alanından başka bir şey kalmaz. Bu düzenlemeye daima başka düzenlemeler karşı çıkacaktır. Kısacası farklı kavramlarla donanmış, farklı felsefeler ortaya çıkacaktır. Bu felsefeler de kendi aralarında sonsuza dek savaşıp duracaklardır.

İşte sorulan ve benim özsel olduğunu düşündüğüm soru. Mademki tamamen kavramsal olan felsefe denemelerinin tümü birbirine rakip girişimlere yol açıyor, saf diyalektik alanında kendisine karşıt başka bir sistem çıkarılamayacak bir sistem yoktur; bu alanda mı kalacağız yoksa (anlama ve akıl yürütme yetilerimizin kullanımından vazgeçmeksizin) algıya geri dönüp, onun genişlemesini ve yayılmasını sağlamaya mı çalışmalıyız? Filozofları algıyı kavramla tamamlamaya iten şeyin doğal algının yetersizliği olduğunu söylüyorum-- duyu verileriyle bilinç verileri arasındaki boşluğu dolduracak, böylelikle de şeyler hakkındaki bilgimizi birleştirip, sistematize edecek olan budur. Ama doktrinlerin gözden geçirilmesi anlama yetisinin bu tamamlama işini ilerlettikçe gerçeklikteki çok sayıda niteliksel farkı ortadan kaldırmak, algılarımızı kısmen köreltmek, somut evren görüşümüzü zayıflatmak zorunda kaldığını bize göstermektedir. Hatta her felsefe ister istemez bu şekilde iş görmek zorunda kaldığı içindir ki, her birinin diğerinin geride bıraktıklarından bir şey bulup çıkardığı rakip felsefelere yol açar. Sonuç olarak yöntem amacın aleyhinedir: teorik olarak algıyı genişletmeli ve tamamlamalıydı; aslında bir algı çokluğundan içlerinden bazılarının diğerlerinin temsilcisi haline gelebilmesi için silinmesini istemek zorundadır. -- Ama düşünün ki kendimizi şeyleri algılayışlarımızın üzerine yükseltmek isteyeceğimiz yerde, kendimizi onu derinleştirip genişletmek amacıyla onun içine gömüyoruz. Düşünün ki bu algıya irademizi yerleştiriyoruz ve bu irade kendi kendini genişletirken bizim şeyleri görmemizi de güçlendiriyor. Bu sefer duyumun ve bilincin verilerinden hiç bir şeyin göz ardı edilmediği bir felsefeye sahip olacak: hiç bir nitelik, gerçekliğin hiç bir yönü geri kalanı açıklamak bahanesiyle onun yerini alamayacaktı. Başkasının karşısına çıkarılamayacağı bir felsefemiz

olurdu, çünkü geride, diğer doktrinlerin ondan alabileceği hiç bir şey bırakmazdı; her şeyi kendinde toplamış olurdu. Bu felsefe verili olan her şeyi, hatta verili olandan daha fazlasını bile kendinde toplamış olurdu, çünkü onun tarafından sıradışı bir göreve davet edilen duyular ve bilinç ona doğal olarak verebileceklerinden daha fazlasını temin etmiş olurlardı. Farklı kavramlarla silahlanmış birbirleriyle çatışan sistemler çokluğunun yerini bütün düşünürleri-- filozofların aynı yönde ilerleyen ortak çabası sayesinde genişleyen--aynı algıda uzlaştırabilecek bir doktrin birliği alırdı.

Bu genişlemenin imkansız olduğu söylenecektir. Bedenin ya da zihnin gözleriyle gördüklerinden daha fazlasını görmeleri nasıl istenebilir? Dikkat keskinleştirilebilir, aydınlatılabilir, yoğunlaştırılabilir; algı alanında daha önceden orada bulunmayan ortaya çıkartmaz. İşte itiraz budur. Bu itirazın deneyim tarafından çürütüldüğünü düşünüyoruz. Aslında yüzyıllardan beri işleri sadece, doğal olarak farkına varmadığımız şeyleri görmek ve bize gördürmek olan insanlar var. Bunlar sanatçılardır.

Duyularımıza ve bilincimize doğrudan çarpmayan, doğada ve zihinde, dışımızda ve içimizdeki şeyleri bize göstermek değilse nedir sanatın görevi? Bir ruh halini deneyimleyen şair ve romancılar şüphesiz onun bütün parçalarını yaratmazlar; eğer biz kendimizde, başkası hakkında anlatılanları belli bir noktaya kadar gözlemlemeseydik anlayamazdık onları. Onlar bize anlattıkça, uzun zamandır belki bizde bulunup da saklı kalmış duygularımızın ve düşüncelerimizin nüansları gözümüzün önünde belirmeye başlar: tıpkı henüz ortaya çıkacağı banyoya sokulmamış fotoğraflar gibi. Şair bu gizli kalanı ifşa edendir. Ama sanatçının rolü hiç bir yerde, büyük oranda taklitle meşgul olunan bir sanatta resmi kastediyorum, olduğu kadar açık görünmez. Büyük ressamlar şeyler hakkında bütün insanların bakışı haline gelen ya da gelecek olan görüşleri barındıran insanlardır. Sadece birkaçını zikretmek gerekirse Cournot ve Turner doğada bizim farketmediğimiz bir çok yön sezdiler.-- Bu yönleri görmemiş ama yaratmış olduklarını, bize kendi hayal güçlerinin ürünlerini sunduklarını ve bizim doğaya, sadece bu büyük ressamların sağladıkları imgelerle bakmaktan zevk aldığımızı mı söylemeli?-- Bir ölçüde doğru bu: ama, eğer durum buysa neden bazı eserlerin (bu üstatların eserlerinin) hakiki olduğunu söyleyelim? Büyük sanat eseri ile saf fantazi arasındaki fark ne olacak? Bir Turner ya da Cournot karşısında deneyimlediğimizi derinleştirelim: eğer onları takdir edip, saygı duyuyorsak, bunun onların bize göstermiş olduğu şeyi zaten sezmiş

olmamızdan kaynaklandığını anlarız. Kavramadan sezmişizdir onu. Bizim için, aynı derecede parlak ve solgun olan sezgiler kalabalığında kaybolmuş bu parlak ve soluk sezgi, “dissolving views”² gibi günlük deneyimlerimizi saran ve karşılıklı etkileşimleriyle şeyler hakkında sıradan bir şekilde sahip olduğumuz soluk ve renksiz izlenimleri oluşturan sezgidir. Ressam onu yalıtmıştır; onu tuvali üzerine öyle güzel sabitlemiştir ki artık kendimizi onu kavramaktan alıkoyamayız.

Öyleyse sanat bize algı yetisini güçlendirmenin mümkün olduğunu gösterme becerisine sahiptir. Ama nasıl yapar bunu? Sanatçının daima bir “idealist” olarak görüldüğüne dikkat edelim. Bundan onun hayatın pozitif ve maddi yönüyle bizden daha az meşgul olduğunu anlıyoruz. Kelimenin tam anlamıyla “dalgın” biridir o. Gerçeklikten daha çok koparak, nasıl daha çok şey görebiliyor? Eğer dış nesneler ve kendi hakkımızda genellikle sahip olduğumuz görüş, yalnızca hayata bağlılığımızın, yaşama ve eylemde bulunma ihtiyacımızın bizi güdükleştirip sığlaşmaya sürüklediği yönünde bir görüş olsaydı sanatçıyı anlayamazdık. Aslında ne kadar yaşamımızı sürdürmekle meşgul olursak o kadar az tefekküre eğilim duyduğumuzu, yapıp etme zorunluluğumuzun görüş alanımızı sınırlandırmaya meyyal olduğunu göstermek kolay olurdu. Bu argümanın kanıtlamasına girişemem ama eğer açık seçik algının daha geniş bir perspektifle, pratik yaşamın gereksinimlerine bölünüp, parçalandığının farkına varılırsa birçok psikolojik ve psiko-fiziksel meselenin yeni bir ışık altında aydınlanacağına inanıyorum. Psikolojide ve diğer bilimlerde parçadan bütüne gitmeyi seviyoruz; bizim genel açıklama sistemimiz ideal olarak, zihinsel hayatımızın basit öğelerle inşa olunduğunu daha sonra da bu öğeler arasındaki kompozisyonun gerçekten zihinsel hayatımızı ürettiğini sanmaktan ibarettir. Eğer böyle olsaydı, algımız gerçekten de genişlemezdi; belirli miktarda bazı malzemelerin bir araya gelmesinden oluşmuş olur ve biz de onda, içine en başta konulandan fazlasını bulamazdık. Ama olgular oldukları gibi, geride zihni mekanik olarak açıklama niyeti olmaksızın ele alındıklarında bambaşka bir yorum telkin ederler. Normal psikolojik hayatta zihnin kendi ufkunu daraltmak, somut ilgisi olan şeyden yüz çevirmek için sürekli bir çaba içinde olduğunu gösterirler. Felsefe yapmadan önce yaşamak gerekir; ve hayat bizi at gözlüğü takmaya, sağa, sola ya da arkaya değil, dosdoğru ileri, önümüze, yürüdüğümüz yola bakmaya zorlar. Bilgimiz, basit unsurların yavaş yavaş bir araya gelmesi yoluyla oluşmak şöyle dursun sert ve ani bir dağılmanın sonucudur; virtüel

² Slaytların bir perdeye yansıtılmasıyla, her resmin aralıksız olarak diğerine çözülmesi şeklinde ortaya çıkan efekt [çn].

bilgimizin uçsuz bucaksız alanından, aktüel bir bilgiye geçebilmek için şeyler üzerindeki eylemlerimizle ilgili ne varsa bir araya topladık, geri kalanını göz ardı ettik. Beyin bu seçme işi için yapılmış görünüyor. Hafıza işlemlerinde bunun böyle olduğunu kolayca gösterilebilir. Bir sonraki konferansımızda göreceğimiz gibi, geçmişimiz zorunlu olarak, otomatik olarak kendini muhafaza eder. Kendi bütünlüğü içinde varlığını sürdürür. Ama kendi pratik çıkarımız, onu saf dışı bırakmak ya da en azından onun yalnızca, varolan durumu aydınlayabileceğini veya kısmen faydalı bir şekilde tamamlayabileceğini kabul etmektir. Beyin bu seçimin yapılmasını sağlar: faydalı hatıraları güncelleştirir, hatıraların hiç bir işe yaramayacak kısımlarını ise bilincin altında tutar. Aynı şey algı için de geçerlidir. Eyleme yardımcı olarak, bizi ilgilendiren şeyi gerçekliğin tümünden ayırır; şeylerin onlardan elde edebileceğimiz faydasından daha azını bize gösterir. Öncelikle onları sınıflandırır, etiketler; nerdeyse nesneyi görmeyiz, hangi kategoriye girdiğini bilmek bize yeter. Ama bazen hoş bir rastlantıyla, duyumları ve bilinci hayata daha az bağımlı birtakım kişiler ortaya çıkar. Doğa onların algı yetilerini, eylem yetilerine bağlamayı unutmuştur. Onlar bir şeye baktıklarında, onu artık kendileri için değil, o şey olarak görürler. Bundan böyle yalnızca eylemek amacıyla algılamazlar, yalnızca algılamak için-- sadece zevk için algılarlar. Herhangi bir yanlarından, ya bilinçlerinden ya da duyumlarının birinden *kopmuş* olarak doğarlar ve bu kopuşun hangi yönden olduğuna göre de ressam, heykeltıraş, müzisyen ya da şair olurlar. Demek ki farklı sanat türlerinde gördüğümüz gerçekliğin daha doğrudan bir kavranışıdır; bu yüzden de sanatçı algısını kullanmayı daha az düşündüğünden daha çok sayıda şeyi kavrar.

İşte doğanın bazı seçkinler için ara sıra tesadüfen yaptığını felsefe aynı konuda, başka anlamda ve tarzda neden herkes için yapmayı denemesin? Felsefenin rolü burada, dikkatimizi bir ölçüde başka yöne kaydırarak bizi gerçekliğin daha yetkin bir kavranışına ulaştırmak olamaz mı? Bu dikkati, evrenin pratik bakımdan ilgi çeken yönünden *kaydırıp* bu bakımdan hiçbir işe yaramayan tarafına *çevirmek* gerekecektir. Dikkatin bu dönüşümü felsefenin kendisi olacaktır.

İlk bakışta bunun zaten uzun zamandan beri yapılıyor olduğu sanılır. Üstelik filozofun birisi gerçekten de, felsefe yapmak için kendini yalıtmanın gerekli ve derin düşünmenin eyleminin tam tersi olduğunu söylemişti. Az önce Grek filozoflarından bahsediyorduk. Kimse bu fikri Plotinus'tan daha güçlü dile getirmedi: "Her faaliyet" (hatta "her üretim" diye ekliyordu)

temaşanın [contemplation] bir zayıflamasıdır” (*pantakhou dè aneurèsomen tèn poièsin kai tèn praxin è astheneian theôrias è parakolouthèma*). Ve Platon’un ruhuna sadık kalarak hakikatin keşfinin, ruhun bu fani dünyanın görünüşlerinden kopup ebediyetin gerçekliğine bağlanacağı bir dönüşümünü [(*epistrophè*)] gerektirdiğini düşünüyordu: “Aziz vatanımıza kaçalım!”— Ama gördüğünüz gibi “kaçmak” söz konusuydu. Daha doğru deyişle Platon ve bütün metafiziği böyle anlayanlar için hayattan el etek çekmek ve ilgisini başka yöne çevirmek: hemen içinde yaşadığımız dünyadan farklı bir dünyaya geçmek, duyumdan ve bilinçten farklı algı yetilerini uyandırmaktan ibarettir. İlginin bu eğitiminin çoğu zaman at gözlüklerini çıkarmaktan, günlük hayatın dayattığı kısıtlama ve alışkanlıklardan kurtulmak olabileceğine inanmadılar. Metafizikçinin en azından spekülasyonlarının bir kısmı bakımından herkesin baktığına bakmayı sürdürmek zorunda kaldığını düşünmediler: hayır, daima başka bir şeye dönmek gerekirdi. Sürekli olarak dış dünya ve kendi hakkımızdaki bilgide kullandığımızdan farklı algı [vision] yetilerimize başvurmamız bundan ileri gelmektedir.

İşte bu aşkın yetilerin varlığına itiraz ettiği için Kant metafiziğin olanaksız olduğuna inandı. *Saf Aklın Eleştirisi*’nin en önemli ve radikal fikirlerinden birisi şudur: Eğer metafizik olanaklı ise bu diyalektikle değil, ancak algıyla mümkündür. Diyalektik bizi birtakım karşıt felsefelere sürükler; antinomilerin antitezlerini olduğu kadar tezlerini de kanıtlar. Sadece üst bir görüş [intuition] (Kant buna “entelektüel” görüş der), yani metafizik gerçekliğin bir *algısı* [perception] metafiziğin kendisini kurmasına imkan verebilir. Kantçı *Eleştirinin* en net sonucu böylece, doğa ötesine ancak algı ile nüfuz edilebileceği ve bir doktrinin bu alanda ancak algı içermesiyle değere sahip olacağını göstermesidir: bu algıyı alın, analiz edin, yeniden oluşturun, her yönden evirip çeviriniz, en yüksek düzeyde kimyanın en ince işlemlerine tabi kılınız; ona koyduğunuzdan daha fazlasını çıkaramayacaksınız potanızdan³ [creuset]; ona ne kadar algı koyarsanız o kadar algı bulursunuz; akıl yürütme ise sizi en başta algılamış olduğunuz şeyin bir adım *ötesine* götürmeyecektir. İşte Kant’ın aydınlığa kavuşturduğu mesele budur; onun spekülatif felsefeye yaptığı, bence en büyük hizmet de budur. Metafiziğin ancak görüş çabasıyla olanaklı olacağını kesin olarak ortaya koydu. Yalnız, bize bir metafizik vermeyi ancak görünün başarabileceğini gösterdikten sonra şunu da ekledi: bu görüş mümkün değildir.

³ Kimyada bazı maddeleri eritmek için kullanılan kap [çn].

Neden öyle düşündü acaba? Çünkü o da Plotinus'un tasarladığı gibi, genel olarak metafizik görüye başvuranların yaptığı gibi bir tip görü-- "kendinde" gerçekliğin bir görüsünü kastediyorum-- tasarlamıştı. Hepsi de bununla, duyulardan olduğu kadar bilinçten de ayrılan, hatta zıt yöne yönelmiş bir bilme yetisini kastettiler. Hepsi de pratik hayattan kopmanın, ona sırtını dönmek olduğuna inandılar.

Neden buna inandılar? Neden muhalifleri olan Kant onlarla aynı hataya düştü? Bir kısmı hemen bir metafizik kurup bir kısmı da onun imkansızlığını ilan edip zıt sonuçlara ulaşarak da olsa neden hepsi böyle bir yargıya vardılar?

Buna inandılar, çünkü duyularımızın ve bilincimizin gündelik hayatta çalıştığı gibi bize hareketi doğrudan kavratıldığını düşündüler. Duyularımız ve bilincimizin her zamanki gibi çalıştıkları takdirde, şeylerdeki ve kendimizdeki değişikliği gerçekten farkettiğimize inandılar. Böylelikle, duyularımızın ve bilincimizin her zamanki verilerini kullanarak karşı karşıya kaldığımız spekülasyon alanındaki çözülmez çelişkilerin değişimin kendisine içkin olduğuna, bu çelişkiden kurtulmak için de değişim alanından çıkmanın ve Zamanın üstüne yükselmenin gerekliliği sonucuna vardılar. Kant'la birlikte metafiziğin olanaklılığını reddedenlerinki gibi, metafizikçilerin düşüncesinin temeli işte budur.

Metafizik gerçekten de Elealı Zenon'un değişim ve harekete ilişkin argümanlarından doğmuştur. Hareket ve değişim dediği şeyin saçmalığına dikkat çekerek filozofları-- en başta da Platon'u-- tutarlı ve hakiki gerçekliği değişmeyende aramaya sürükleyen Zenon'du. Duyularımızın ve bilincimizin aslında gerçek Zamanda (sürekli değişen Zamanda, süren süre içinde demek istiyorum) etkinlik gösterdiği için, diğer yandan da duyularımızın ve bilincimizin göreceliğinin farkına vardığından (bu zaten kendi çabasıyla aşkın terimiyle sabitlenmişti), duyuların ve bilincinkinden tamamen farklı --insanda olduğuna dair hiçbir iz olmayan-- bir görü olmaksızın metafiziğin imkansız olacağı hükmüne varmıştı Kant.

Fakat eğer başta Zenon'un daha sonra da genel olarak metafizikçilerin hareket ve değişiklikten anladıklarının ne değişiklik ne de hareket olduğunu, değişimde değişmeyi, harekette hareket etmeyi alıkoyduklarını; hareket ve değişimin doğrudan ve tam bir algısı olarak gördükleri şeyin bu algının bir kristalleşmesi, pratik kullanım amacıyla katılaşması

olduğunu kanıtlayabilir, öte yandan da Kant'ın zamanın kendisi olarak gördüğü şeyin ne akan, ne değişen, ne de süren bir zaman olduğunu gösterebilirsek; böylelikle Zenon'un işaret ettiğine benzer çelişkilerden kaçınmak, gündelik bilgimizi Kant'ın onu etkilediğine inandığı görecelikten kurtarmak için zamanın dışına çıkmaya gerek kalmazdı (ama zaten çıktık ondan!); değişiklikten kaçmaya gerek kalmazdı (zaten çok fazla koptuk ondan!), aksine değişimi ve süreyi orijinal hareketliliğinde yeniden kavramalıyız. Böylelikle biz yalnızca birçok güçlüğün birer birer ortadan kalktığını ve bir meselenin daha bertaraf olduğunu görmeyecek, algı yetimizin genişmesi ve yeniden canlanmasıyla belki de (ama şimdilik böylesi yüksekliklere çıkmak mümkün değildir) seçkin zihinlerin görüye sağlayacakları bir genişlemeyle, bilgimizin tamamında artık hipotetik ve kurulmuş değil deneyimlenmiş ve yaşanmış sürekliliği yeniden inşa edeceğiz. Acaba böylesi bir inşa olanaklı mıdır? İkinci konferansımızda, en azından etrafımızdakilerin bilgisiyle ilgili olarak birlikte soruşturacağımız şey budur.

Çev: Erdem Çiftçi

Kaynak:

BERGSON Henri, (1969), *La pensée et le mouvant*, elektronik edisyon:

http://classiques.uqac.ca/classiques/bergson_henri/pensee_mouvant/pensee_mouvant.html